

Dobrohotna jezikoslovna opomena.

Ker se slovenščini leto za letom širje odpirajo vrata, skozi katere ima stopiti do očitnega življenja, zlasti do šole, in ker se bo sedaj zlasti toliko važni predmet, kakor je veroznanstvo, po novi uredbi gimnazijski v slovenskem jeziku razkladal, za kar bo dokaj tehtničnega besedstva iz psihologije, logike itd. potreba, izgovoril bi jez ta svēt: Kjer besednjak kaže kak takošen izraz, zastran kterega so se po dosedanji rabi zedinili vsi ali malo ne vsi pisatelji (kar nekoliko poterjuje, da je izraz sam na sebi dober), naj se povsod, torej tudi v šolski nauk sprejme. Če bi pa ne bilo dobre besede za izraz kake misli, naj se pri delanju nove besede kaj varno in previdno ravná in naj se poprašajo popred za svēt takošni, ki so slovenskemu jeziku prišli bolj do korenine; tudi bo dobro in pametno ozirati se zlasti na Zagreb.

Tu naj v misel vzamem samo en primér. Za nemško besedo „Begriff“, ki se po starem imenuje slovenski: „zapopadek“, so nekteri, čuteč okornost te besede, po nemškem narejene, začeli rabiti besedo: zaumen, ktera bo pa težko jezikoznancu po vseči. Če je tisti, komur se je prvemu beseda zaumen priljubila, mislil na koreniko: um, torej na neki glagol: zaumeti, imela bi po vsakem glasiti: zaum ali pa zaumek. Če je pa beseda prav vlita, mora izhajati iz glagola: zaumeniti (kakor pomen od pomeniti), kterega pa ni in biti ne more, ker slovenski jezik teh dveh predlogov (za in u) pri glagolih skup ne deva, kajti edini glagol te podobe zavdati se ne da zagovarjati po primeru drugih slovanskih narečij. Besede zaumen bi se torej po moji misli bilo ogibati. M.

Šolske reči.

Dalje pregledovaje šolske letnike nahajamo program ljubljanske nižje realke, ki obsega gospod Lésarjev slovenski spis in pa nemški „Jahresbericht“, ki ga je zložil vodja realke gosp. R. Schnedar.

Poglejmo najpred „Jahresbericht“. V njem vidimo, da število učencov, ker jih je med letom izostalo 16, je konec leta znašalo le 131, med kterimi je bilo 87 Slovanov (menda Slovincov), Nemcov 45 in Italijanov 5. Kako je toliko število Nemcov skresano, radi bi vedili. Kakor kazalo preteklih 9 let kaže, se število učencov v realki zmanjšuje; vendar je za našo deželo, v kateri obertnijstvo stoji dosti za kmetijstvom, to število zdaj še zmiraj zadostno. Nauki so bili kot prejšne leta; v slovenskem jeziku, čeravno je Slovincov velika večina, se ni celó nič učilo, še celó slovenski jezik se je učil po nemški. Oj ravnopravnost, da se Bogu smili! Ne vemo, zakaj je vodja pridnim učencem letos iz pratike izbrisal najveselejši dan, da ni po stari navadi bila delitev premij slovesna kakor v gimnazii, čeravno je mestni odbor to zahteval. Gosp. Schnedar, kterega izverstno vednost v tehničnih predmetih pristojno cenimo in od kterega le še to zahtevamo, da bi se slovenski jezik kmali kmali naučil in bi tako mogel vsem svojim opravilom kot vodja in učitelj popolnoma zadostiti, je žalibog! poslednji čas, kakor je bravcom „Novic“ znano, in tudi v svojem spisu „kronike“ realkine neko pot nastopil, ktera od njega in nas zaželjeno višo realko bolj podira kot zida, ter zgrešil celó tisti takt, ki se spodobi do vseh odbornikov mestne županije, v ktere rokah je ta zadeva, ktera pa se ne pospešuje s strastno filipiko zlasti na takem nepravšnem mestu kakor je šolski program, kteri nikakor ni za to, da bi se v njem zvéral pretres pomenkov in sklepov mestne županije.

Al pustimo te neugodnosti, in podajmo se raje k veseljšemu predmetu, namreč k drugemu sestavku, ki daje letošnjemu programu veliko ceno in zastran kterega bi bili le želeli, da bi bil vés prišel na svetlo, kakor ga je gosp. pisavec spisal in bi se mu ne bil, kakor smo slišali, odstrigel čisto nedolžni uvod, ker je znano, da Nemci pišejo

o svojem nemškem jeziku kar koli jim je drago, in nihče jim ne očita „pangermanizma“, nam Slovanom pa se povsod podmetava „panslavizem“. Vendar, kar je bilo po šolskem vodstvu „programu“ zabranjeno, bojo svojim bravcom prinesle „Novice“, ki so gosp. Lésarja prosile, naj jim dá, kar tam ni moglo priti na svetlo. *)

V programu ravno omenjenem razklada verli naš domorodec gosp. Anton Lésar, učitelj verozakona in slovenskega jezika, „Glasoslovje slovenskega jezika“, posnemši ga po gosp. dr. Miklosičevi „Primerjajoči slovnici slovanskih narečij.“ V treh razdelkih pokazuje gosp. pisatelj z vednim ozirom na staro slovenščino, kake glasove ima slovenski jezik, kako jih znamenujemo, in kako se ti glasovi pri razraščanju jezičnih korenin v besede, pri sklanjanju in sprežanju preminjajo. Celi sostavek je pisan ne le temeljito in s popolnim znanstvom predmeta, temuč tudi v tako čistem, gladkem in prijetnem jeziku, da ga je res pravo veselje brati. Dopada se nam tudi to, da gosp. pisatelj polglasnik predloga s (cum), kadar stoji pred dvema soglasnicama ali pred eno šumečo, piše z e namesto o, na primer, „sestaviti“, „segnati“, „sešiti“, „sežgati“, namesto „sostaviti“ itd. To bi utegnulo naši slovnici, ki za polglasnik sploh e piše, pa tudi ustmenemu izgovoru primerneje biti. Samo v takih besedah, kjer v stari slovenščini stoji son (C̄X), naj bi se pisalo so, na pr., „sosed“, „sokrovica“, „soplemenik“, „sovražnik“ itd.

Ker gosp. pisatelj meni, da mi med Cirilovim H in Ъl (i) ne delamo več razločka, spominjamo tukaj izreko kranjskih Gorencov gledé soglasnice l v prilogh. Beli kruh izgovarja Gorenc v enojniku (ta) bevi (be v ъ) kruh, v množniku pa beli kruhi. Ker je pa v slovanskem jeziku pravilo, ki pri Rusih, Poljaki in kranjskih Gorencih nepremakljivo veljá, da se l samo pred terdimi glasnicami a, o, u, Ъl, Ъ potlej na koncu in pred soglasnico terdo, to je, kakor đ ali v, pred mehkiimi e in i pa čisto izgovarja, tak je misliti, da je omenjeni i v enojniku bel-i terdi i ai Ъl. — To stvar bi bilo dobro zrelo preiskati in pretresti, ker se bo iz narave tega terdega l morebiti še kaka druga stran našega jezikoslovja pojasniti dala. Tako na pr. sklanja Gorenc taisti prilog v 2. in 3. sklonu: bev-ѣga, bev-ѣmo. Ako se na ta prikazek oberne povedano pravilo o terdem l, bi bilo misliti, da po izgovoru Gorencov tukaj ne veljá pisava ne ega, emu, ne iga, imu, ampak da imajo prav tisti Slovani, ki pišejo ali govore oga, omu, namreč Rusi, Serbi, Hrvati, ogerski in hervaški Slovenci. Vsakakor je ta okoliščina vredna dobrega premislika, ter jo zato blagovoljnim našim jezikoslovcom priporočamo.

Kratkočasno berilo.

Kdor po svetu gré, marsikaj zvé,

ali:

Kako se ujec Koča za „Novičarja“ poteguje.

(Dalje.)

Drugi dan povabim očeta z menoj v hram. Tjé pridši jim odkritoserčno povem, da se ne mislim nikoli oženiti, da mojega ostanka domá ni in da sem odločil jo po svetu s trebuchom za krubom potegniti, ter jih poprosim, mi nekoliko tolarjev ali za doto ali pa na pósodo dati, da bi si konja in nekoliko robe naküpel in tako svojo barantijo začel. Oča, Bog jim daj nebesa! zdihnejo in rekó: „Tvoj brat nima otrok; ti se nočes oženiti; tako vidim, da more Koča kmali pod zlo priti, pa vendar se nočem zoperstaviti tvojemu sklepu“ — in mi pri ti pričí petdeset križavcov odštejejo. V petih dnevih sem že konja in robo imel, grem k Mini se poslovit in tú se zgodi, kakor neka stara pesem toži:

*) Današnje „Novice“ pod naslovom: „Slovenščini v bran zoper njene protivnike“ začnajo oni sostavek. Vred.